

คุณค่าการปกครองแบบธรรมาธิปไตยตามนัยพุทธจริยศาสตร์

The values of the dhammadhipatai according to Buddhist ethics

พระธีระพงษ์ นรินโท¹

สุวิน ทองปั้น² และ พระมหาณัฐพันธ์ สุทสสนวิภาณี³

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

PhraTeerapong Narinto¹,

Suwin Tongpan² and Phramaha Natthabhan Sudassanavipani³

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Khonkaen Campus, Thailand

Corresponding Author; E-mail: teerapong.san@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

รูปแบบการปกครองแบบธรรมาธิปไตยนั้น คือยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นบรรทัดฐาน กล่าวคืออำนาจสูงสุดขึ้นในการปกครองขึ้นอยู่กับธรรม โดยอาศัยความเห็นที่ชอบธรรมหรือเป็นความเห็นที่ถูกต้องด้วยธรรมแล้วก็ถือเอาตามนั้นๆ โดยในพุทธปรัชญาการเมืองนั้น เราอาจกล่าวได้ว่า “รัฐบาลไม่ใช่โดยประชาชน ของประชาชน และเพื่อประชาชน แต่เป็น รัฐบาลโดยธรรม ของธรรม และเพื่อความสุขสมหวังในประโยชน์ของประชาชน เพราะธรรม คืออำนาจสูงสุดในโลกจึงเรียกว่า ธรรมาธิปไตย” ตามนัยทางพุทธจริยศาสตร์ได้เสนอคุณค่าของหลักการปกครองแบบธรรมาธิปไตย ดังนี้ 1) คุณค่าด้านเศรษฐกิจ เมื่อการปกครองมีหลักธรรมมาเป็นหลักยึดในการทำหน้าที่ของตนอย่างเต็มความสามารถมีการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสันติมีความเป็นอยู่ที่ดี ก็จะทำให้คนในสังคมทำหน้าที่ตนได้อย่างเต็มที่ 2) คุณค่าด้านสังคม เมื่อคนในสังคมรู้ว่าอะไรเป็นธรรม อะไรเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม

* ได้รับบทความ: 25 มิถุนายน 2562; แก้ไขบทความ: 25 ธันวาคม 2562; ตอรับตีพิมพ์: 26 ธันวาคม 2562

Received: June 25, 2019; Revised: December 25, 2019; Accepted: December 26, 2019

ก็ทำให้คนจะให้สังคมสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เกื้อกูลกันและกัน มีความสามัคคี ปราศจากความขัดแย้ง คนในสังคมจึงจะเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม และประเทศชาติ 3) คุณค่าด้านการปกครอง ด้วยอาศัยคุณธรรมและจริยธรรมในการทำหน้าที่เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดความมั่นคง มีเสถียรภาพและความเป็นระเบียบเรียบร้อย เพราะธรรมะนั้นสามารถควบคุมจิตใจไม่ให้ใช้อำนาจเกินขอบเขต โดยการตั้งตนชอบศีลธรรมอันดีงาม เพื่อให้เกิดคุณประโยชน์ต่อตนเอง สังคมและประเทศเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนมั่นคงสืบต่อไป

คำสำคัญ: การปกครอง; ธรรมาธิปไตย; พุทธจริยศาสตร์

Abstract

The form of the Dhammadhipatai regime. That is, adhering to the principle of Dhammadhipatai as the norm, that is, the supreme power in government depends on the dharma by relying on a righteous opinion or a correct opinion with justice, and then holding that In Buddhist philosophy. We can say that “The government is not by the people of the people and for the people. But is the government of the Dharma of Dharma and for the happiness in the benefit of the people because the Dhammadhipatai is the highest power in the world, therefore called Dhammadhipatai” According to the Buddhist ethics, the value of the principles of sovereignty is presented as follows: 1) Economic values When the rule of principle has been adopted as a basis for their duties in full capacity With dependence help Live together peacefully Well-being Will allow people in society to fully perform their duties. 2) Social values when people in society know what is wrong what is beneficial to the society as a whole? Will allow people to be able to live in a peaceful and peaceful society Support each other Unity Without conflict People in society will be good citizens of society. And nation. 3) Administrative value with virtue and ethics in acting Is an important factor that causes stability Stable and orderly Because Dharma can control the mind to not use power beyond the limits By setting himself like a good moral For the benefit of oneself Society and country for sustainable development

Key words: Government; Dhammadhipatai; Buddhist ethics

บทนำ

มนุษย์ทุกคนในโลกใบนี้จะดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยดีและจะสามารถพัฒนาจิตใจ ปัญหาของตนได้เต็มทีก็ต่อเมื่อมนุษย์มีการพัฒนาศักยภาพของตนเองในด้านต่างๆ อยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะการอยู่ร่วมกันในสังคม ภายใต้กฎกติกาแห่งการปกครองที่ดีและเป็นธรรม เพราะเมื่อใดที่มนุษย์เข้ามาอยู่ในสังคมระบบรัฐแล้ว การปกครองในรัฐที่ดีจะต้องก่อให้เกิดความยุติธรรม นอกจากนี้แล้ว ผู้ที่จะมีความเจริญทางจิตใจได้จะต้องมีคุณธรรมประจำใจ เพื่อใช้เป็นหลักในการดำรงชีวิตคุณธรรมนับเป็นสิ่งที่มีความค่าเหนือสิ่งอื่นใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการคิดหรือทำสิ่งใด ให้ยึดถือเหตุผลเป็นหลัก (Thinphan Nakhata, 1986 : 108) ระบบการปกครองที่นับว่าเหมาะสมกับสังคมมนุษย์มากที่สุด คือ ประชาธิปไตยการปกครองในระบอบประชาธิปไตย จึงเป็นตัวสร้างกลไกทางสังคมให้อยู่ในกรอบเดียวกันอย่างสงบสุข กล่าวคือ ถ้าผู้นำหรือนักปกครองเป็นคนดีมีคุณธรรมก็จะสามารถทำประโยชน์สุขให้แก่ส่วนรวมได้มากมาย แต่ถ้าหากผู้นำหรือนักปกครองที่ไร้คุณธรรมใช้ระบอบทุนนิยมในการสร้างบารมีอยู่เหนือกฎหมาย หลงอำนาจ แม้นักการเมืองจะบัญญัติกฎหมายขึ้นมากเท่าใด ใช้เวลานานขนาดไหน แต่ผลของกฎหมายย่อมมีช่องโหว่ไม่สามารถใช้กับคนๆ นั้นหรือกับสังคมนั้นๆ ได้เลยจึงเป็นการยากที่จะคาดหวังการปกครอง ที่ประกอบไปด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้นำ หรือนักปกครอง เพราะอำนาจเป็นสิ่งสูงสุดที่คนต้องการเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจและผลประโยชน์ ปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย จึงมีอยู่มากมายหลายประการซึ่งแต่ละปัญหายังไม่มีที่ท่าว่าจะประสบความสำเร็จในการแก้ไข โดยประเด็นของปัญหาต่างๆ คือ ระบบคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม หรือแม้แต่การแก้ไขเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชันของนักปกครองก็ยากต่อการแก้ปัญหา (Buddhadasa Phikkhu, 2005 : 47)

ในแนวคิดทางพุทธจริยศาสตร์จึงให้ความสำคัญเป็นอย่างมากกับสิทธิเสรีภาพของบุคคล ความเท่าเทียมกันในการอยู่ร่วมกันของสาวก ซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญของการปกครอง โดยยึดหลักธรรมาธิปไตยดังจะเห็นได้จากผู้ที่เข้ามาเป็นสาวกของพระพุทธศาสนานั้นจะไม่มีการแบ่งชนชั้น วรรณะ อาชีพ หรือฐานะความเป็นอยู่ ไม่ว่าจะเป็นผู้ใด หากความเลื่อมใสศรัทธา และมีความตั้งใจจริงที่จะเข้ามาศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระองค์แล้วประชาชนทุกชนชั้นล้วนแต่สามารถที่จะบวชในพระพุทธศาสนาได้ทั้งสิ้นถ้าเรารู้จักฟังผู้อื่นและนำมาคิดพิจารณาแล้วก็จะสามารถนำแนวความคิดนั้นมาปฏิบัติเพื่อสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล

ต่อสังคมตามวิถีทางแบบประชาธิปไตยที่ถูกต้องเป็นธรรมแต่เมื่อใดก็ตามถ้าปราศจากหลักธรรมในการนำมาเป็นแนวในการประพฤติปฏิบัติแล้วก็จะก่อให้เกิดการขัดแย้งและทะเลาะวิวาทระหว่างกันและกัน

ดังนั้นบทความเรื่องนี้จึงมองเห็นถึงสำคัญของการเมืองการปกครองที่ปกครองอย่างเป็นธรรม ถูกต้อง ตามหลักการปกครองแบบประชาธิปไตยว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการปกครองประเทศชาติ ที่จำแนกความสงบสุข สามัคคีของคนในชาติก่อให้เกิดประโยชน์สุขและการเกื้อกูลแก่กันและกันในสังคม ช่วยทำให้เห็นแนวทางการลดความขัดแย้งทางความคิดและการปฏิบัติด้านการเมืองการปกครองลงได้ ดังจะได้นำเสนอต่อไป

ความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองและการปกครองตามนัยพุทธจริยศาสตร์

คำว่า “การเมือง” ในภาษาอังกฤษตรงกับคำว่า “Polis” มาจากภาษากรีกแปลว่า นครรัฐ ซึ่งเป็นการรวมตัวกันทางการเมืองที่ใหญ่กว่าระดับครอบครัวหรือเผ่าพันธุ์นครรัฐในกรีกสมัยโบราณได้แก่เมืองเอเธนส์และสปาร์ตาเป็นต้น (Prof. S.N., 1999 : 4) คำว่า “การปกครอง” ในภาษาอังกฤษตรงกับคำว่า “Government” มาจากภาษากรีกเช่นเดียวกันคือคำว่า “Kybernetes” (Prof. K.C. Mishra, 1998 : 4) แปลว่าผู้ถือหางเสือเรือโดยมีการเปรียบเทียบว่ามีรัฐบาลจึงเรียกว่า “รัฐนาวา” (Jirachok (Banphot), 1997 : 4) โดยมีการเมืองการปกครองเป็นผู้ถือหางเสือของรัฐนาวานั้นเอง “การปกครอง” ยังแปลตรงๆได้ว่าการดูแลการให้ความคุ้มครองหรือการบริหารนั่นเอง (Decho Sawanon, 2002 : 41)

ส่วนคำว่า “การปกครอง” เป็นคำที่ใช้ในการบริหารบ้านเมืองในลักษณะที่มีผู้ปกครองผู้มีอำนาจในการปกครองบ้านเมืองสูงสุดเรียกว่าพ่อเมืองหรือเจ้าเมืองกรมที่มีหน้าที่ดูแลเรื่องการปกครองให้มีความสุขและดูแลทุกข์ของประชาชนเป็นสำคัญก็ยังคงเรียกว่ากรมการปกครอง (Decho Sawanon, 2002 : 41)

ดังนั้น การเมืองกับการปกครองมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกันเพราะการปกครองหรือการบริหารระเบียบกฎเกณฑ์เพื่อให้เกิดการบำบัดทุกข์นั้นจำเป็นต้องอาศัยอำนาจคือการเมืองจึงจะดำเนินการได้สำเร็จเพราะฉะนั้นการศึกษาเรื่องการเมืองกับการปกครองจึงหมายถึงการศึกษาเกี่ยวกับองค์กรที่ใช้อำนาจและระเบียบกฎเกณฑ์การบริหาร (Sukhum Nuansakun and Wisit Thaweset, 1998 : 1) คำว่า “การเมืองการปกครอง” ในนิยามและความหมายตามนัยพุทธจริยศาสตร์ว่าหมายถึงการปกครองเพื่อการศึกษาเป็นการ

ปกครองที่ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยโดยใช้ธรรมะจากความหมายที่เข้าใจกันในปัจจุบันนี้ว่า “การเมือง” คือกิจการบ้านเมืองที่เกี่ยวกับรัฐในความหมายนี้เทียบกันได้กับการจัดส่วนแห่งรัฐการบริหารประเทศเฉพาะที่เกี่ยวกับนโยบายในการบริหารประเทศเช่นการเมืองระหว่างประเทศการดำเนินการและนโยบายระหว่างประเทศการอำนวยหรือควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินมีตำแหน่งทางการเมืองมีหน้าที่อำนวยหรือควบคุมการบริหารแผ่นดินการปกครองการดูแลคุ้มครองระวางรักษาและบริหารดังนั้นรวมความได้ว่านิยามและความหมายของคำว่า “การเมืองการปกครอง” หมายถึงการปกครองดูแลแผ่นดินที่เป็นอาณาเขตรัฐของตนรวมถึงการดูแลบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาราษฎร์ที่อาศัยอยู่ภายในแผ่นดิน

แนวคิดการปกครองแบบธรรมาธิปไตย

การปกครองแบบธรรมาธิปไตยนั้นอำนาจสูงสุดขึ้นอยู่กับธรรมะคือความถูกต้องโดยไม่คำนึงว่าจะเป็นความเห็นของคนส่วนใหญ่หรือคนส่วนน้อยหรือแม้จะเป็นความเห็นของบุคคลคนเดียว (ปัจเจกชน) ถ้าเป็นความเห็นที่ชอบธรรมหรือเป็นความเห็นที่ถูกต้องก็ถือเอาตามนั้นธรรมาธิปไตยนั้นถือว่าการปกครองที่มีอำนาจสูงสุดที่เป็นความถูกต้องชอบธรรมไม่เข้าข้างฝ่ายใดเป็นการปกครองที่นำพาประเทศชาติไปสู่ความสงบสุขใช้เหตุผลและสติปัญญาในการปกครองพระพุทธเจ้าทรงยกย่องธรรมาธิปไตยว่าประเสริฐที่สุดแต่โลกาธิปไตยก็ยังดีกว่าอณาธิปไตยถ้าเผด็จการนั้นยึดมั่นในธรรมในความถูกต้องมีความรักความเมตตาต่อประชาชนเหมือนพ่อปกครองลูกและมีได้ยกย่องว่าระบอบประชาธิปไตยหรือโลกาธิปไตยนั้นประเสริฐที่สุดแม้นักปรัชญาเมธีทางการเมืองยุคปัจจุบันก็เห็นด้วยกับพระพุทธเจ้าโดยกล่าวว่า “ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่เลวน้อยที่สุด” (Wirat Thiraphanethi, P.P.S : 25)

ความหมายของคำว่า “ธรรมาธิปไตย”

คำว่า “ธรรมาธิปไตย” หรือ “ธัมมาธิปไตย” นั้นคือการถือธรรมเป็นใหญ่, การถือความถูกต้องเป็นหลัก” (Royal Institute, 2005 : 555) พุทธทาสภิกขุหรือพระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อมอินทปญโญ) ได้กล่าวถึงธรรมาธิปไตยไว้โดยมุ่งถึงความถูกต้องของธรรมชาติว่า “ธรรมาธิปไตยเอาความถูกต้องของธรรมชาติเป็นใหญ่” (Buddhadasa Phikkhu, 1998 :

16) หรือมุ่งถึงกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ว่า “...ธรรมาธิปไตยตามหลักของพุทธศาสนาซึ่งเอาธรรมหรือพระธรรมเป็นหลักเอาความจริงความถูกต้องตามธรรมคือตามกฎเกณฑ์อันลึกซึ้งของธรรมชาติเป็นหลักซึ่งเราเรียกได้อย่างหนึ่งว่าพระเจ้า” หรือมุ่งถึงความดีว่า “สำหรับคำว่าธรรมาธิปไตยนั้น มันเล็งถึงความดีความงามความจริงความยุติธรรมเรียกสั้นๆว่าความดีก็แล้วกัน” (Buddhadasa Phikkhu, 1998 : 180)

ดังนั้นความหมายของคำว่า “ธรรมาธิปไตย” จึงหมายถึงแนวทางการเมืองการปกครองที่เน้นการประพฤติปฏิบัติ เพื่อประยุกต์ใช้ในทางการเมืองการปกครองด้วยเช่นการกล่าวถึงการบริหารที่เป็นธรรมการตัดสินใจในการปกครองในระบอบประชาธิปไตยหรือการกล่าวถึงเรื่องการคำนึงถึงประโยชน์สุขของประชาชนเป็นใหญ่

นอกจากนี้เราจะเห็นได้ว่า “ธรรมาธิปไตย” นี้ก็เป็นคำที่ใช้กันอย่างคุ้นเคยในสังคมไทยเนื่องจากเป็นสังคมที่มีความใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาอย่างยาวนานทำให้มีการถ่ายทอดแนวคิดหรือหลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับธรรมาธิปไตยในพระพุทธศาสนาสู่สังคมไทยอยู่เป็นระยะๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแวดวงของพุทธศาสนิกชนและนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้ว่าแม้ว่าคำว่า “ธรรมาธิปไตย” จะเป็นคำเฉพาะในทางพระพุทธศาสนาแต่ก็ได้รับการบรรจุและนิยามความหมายไว้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานด้วยดังที่ยกมาอธิบายไว้แล้วในเบื้องต้นเพราะฉะนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนในคำว่า “ธรรมาธิปไตย” จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหาคำอธิบายความหมายของคำนี้จากหลักฐานต่างๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์สำคัญๆ ในพระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎกและอรรถกถาต่อไป

การศึกษา “ธรรมาธิปไตย” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎกและอรรถกถา ดังที่กล่าวมาทำให้เราทราบว่าธรรมาธิปไตยในฐานะที่เป็นหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนานั้นไม่ได้กล่าวถึงเรื่องอำนาจของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรืออำนาจทางการเมืองการปกครองแต่ประการใดแม้จะอธิบายธรรมาธิปไตยว่าความมีธรรมเป็นใหญ่แต่ความเป็นใหญ่หรืออธิปไตยในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีได้หมายถึงอำนาจในทางการเมืองการปกครองที่สามารถบังคับบัญชาให้บุคคลอื่นต้องยอมปฏิบัติตามหรือลงโทษใครได้กลับหมายถึงสิ่งที่มีอำนาจหรือมีพลังผลักดันให้บุคคลกระทำในสิ่งที่ดีที่ถูกต้องได้แก่ตนเองบุคคลอื่นและธรรมซึ่งแต่ละอย่างล้วนเป็นจุดเริ่มต้นที่จะนำไปสู่จุดหมายที่ดีทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งธรรมาธิปไตยนั้นเป็นการใช้ธรรมเป็นที่ตั้งและให้ความสำคัญแก่ธรรมในฐานะที่ธรรมเป็น

จุดเริ่มต้นหรือเป็นสิ่งที่สนใจให้บุคคลละชั่วทำดีทำจิตใจให้บริสุทธิ์และธรรมที่อธิบายไว้ในพระไตรปิฎกและอรรถกถานั้นก็มีความหมายครอบคลุมทั้งส่วนที่เป็นวิธีการ (กุศลกรรมบถ 10) และเป้าหมาย (โลกุตระธรรม 9) ที่เป็นผลอันเกิดจากการประพฤติปฏิบัติตามวิธีการดังกล่าวนั่นเอง

ลักษณะของความสามัคคีธรรมในพระพุทธศาสนาคือแนวคิดและการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการกระทำโดยตรงและเพื่อส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของความสามัคคีได้อย่างถูกต้องด้วยเหตุนี้การแสดงออกซึ่งการกระทำจึงเป็นอีกวิธีหนึ่งของความสามัคคีและเป็นหลักสำคัญที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องสามัคคีธรรมในพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องความหมายของความสามัคคีคือการกระทำใน 3 ลักษณะกล่าวคือกรรมทางไตรทวารได้แก่กายทวารประตูทางกายวจีทวารประตูทางวาจาและมโนทวารประตูทางใจ (Thai Tipitaka 25/27/31-32) ในเรื่องเกี่ยวกับการปกครองอันแสดงถึงความสามัคคีของผู้คนในสังคมนั้นพระพุทธองค์ทรงมุ่งไปที่บุคคลมิใช่ระบบเนื่องจากรัฐมีไว้เพื่อความสุขของประชาชนและความสุขที่แท้ต้องเป็นหลักธรรมตั้งตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ดังนั้นคำสอนของพระพุทธองค์จึงมีจุดมุ่งหมายเดียวของชีวิตคือการประเมินว่าอะไรดีอะไรชั่วจะต้องเป็นไปในแนวเดียวกันจะขัดแย้งกันไม่ได้ซึ่งจะให้ความสำคัญแก่ตัวบุคคลผู้มีหน้าที่ปกครองมากกว่าคือเมื่อบุคคลเป็นคนดีแล้วไม่ว่าจะปกครองด้วยระบบใดก็ตามก็จะนำประชาชนไปสู่ความดีและความสุขได้ทั้งสิ้นพระพุทธองค์ทรงปรารถนาจะสร้างคนมากกว่าสร้างระบบเนื่องจากให้ผลที่ตรงกว่าและถาวรกว่าแต่การที่ต้องสร้างระบบในปัจจุบันก็เพราะสร้างคนไม่สำเร็จนั่นเองและเมื่อสร้างคนไม่สำเร็จอย่างน้อยก็เอาระบบมาควบคุมคนบ้างก็จะทำให้ผลเกิดขึ้นได้บ้างเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเช่นที่ประสงค์นั้น

พระพุทธองค์ทรงได้กำหนดสังคมตัวอย่างขึ้นเป็นแบบฉบับเพื่อง่ายในการปกครองและเป็นตัวอย่างให้เห็นว่าการประพฤติตามธรรมการมีธรรมเป็นแกนกลางของสังคมก่อผลประโยชน์ได้จริงเพียงใดสังคมตัวอย่างในสมัยนี้คือสังคมพุทธอันประกอบด้วยบริษัท 4 ได้แก่ “ภิกษุภิกษุณีอุบาสกและอุบาสิกา” (Thai Tipitaka 21/130/179) นั่นเองโดยเฉพาะสังคมพระอริยสงฆ์เป็นสังคมตัวอย่างของสังคมพุทธบริษัทด้วยกันเป็นตัวอย่างสังคมภายนอกด้วยกฎเกณฑ์ต่างๆ คำสอนต่างๆ จึงเน้นหนักที่พระสงฆ์เริ่มต้นด้วยพระสงฆ์และกวดขันที่พระสงฆ์มากผลที่ได้รับก็คือเป็นสังคมที่มีความสงบสุขไม่มีการถือชั้นวรรณะมีการเคารพกันตามลำดับอาวุโสมีความประพฤติทางกายทางวาจาสงบเสถียรเรียบร้อยเสมอกันมีทัศนคติความเห็น

เป็นสัมมาทิฐิอย่างเดียวกันสมาชิกในสังคมต่างก็เป็นคนว่าง่ายสอนง่ายปกครองง่ายมีเหตุมีผลมีความรับผิดชอบไม่เป็นการขัดแย้งกันรุนแรงถึงขั้นก่อการทะเลาะวิวาทกันใหญ่โตเพราะเหตุแห่งความคิดไม่ตรงกันสังคมพระสงฆ์จึงเป็นสังคมที่ชี้ให้เห็นว่าการปกครองโดยธรรมแต่ปัญหามันมีอยู่ว่าบุคคลที่จะมาทำหน้าที่เป็นผู้ครองนั้นมีความเข้าใจในหลักธรรมและพุทธวิธีการปกครองของพระองค์มากน้อยเพียงใดและจะนำเอาพุทธวิธีการปกครองมาใช้ในการปกครองอย่างไรให้มีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบันและให้มีความเป็นธรรมกับผู้อยู่ภายใต้การปกครองและใช้อำนาจอย่างเป็นธรรมอย่างไรในอริยปไตยสูตร (Thai Tipitaka 11/228/231)

ธรรมาธิปไตยในทัศนะพุทธจริยศาสตร์

ธรรมาธิปไตยในทัศนะพุทธจริยศาสตร์จึงเป็นการนำเสนอในฐานะที่“ธรรมาธิปไตย”เป็นหลักธรรมคำสอนประการหนึ่งในพระพุทธศาสนานี้ยังทำให้ทราบว่า“ธรรมาธิปไตย”เป็นหลักธรรมคำสอนที่มุ่งไปที่คุณธรรมหรือคุณสมบัติด้านที่ดีที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคลซึ่งมีพลังหรือมีอำนาจควบคุมการตัดสินใจการพูดและการกระทำของบุคคลนั้นๆเมื่อมีคุณสมบัติภายในที่ดีมีธรรมะเป็นที่ตั้งหรือเป็นพื้นฐานแล้วการตัดสินใจในเรื่องต่างๆก็จะเป็นไปตามหลักการที่ถูกต้องดีงามและเป็นประโยชน์โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นตามลำดับไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในสถานภาพใดก็ตามเพราะการที่บุคคลนั้นมีธรรมเป็นใหญ่ในการตัดสินใจจึงเรียกว่า“ธรรมาธิปไตย” คือความมีธรรมเป็นใหญ่แต่ความเป็นใหญ่หรืออริยปไตยในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นมิได้หมายถึงอำนาจในทางการเมืองการปกครองที่สามารถบังคับบัญชาให้บุคคลอื่นต้องยอมปฏิบัติตามหรือลงโทษใครได้กลับหมายถึงอำนาจของธรรมที่สามารถกระตุ้นหรือเป็นสิ่งจูงใจให้บุคคลตัดสินใจกระทำในสิ่งที่ถูกต้องดีงามเพื่อนำไปสู่จุดหมายที่ถูกต้องดีงามเช่นกัน

คุณค่าของการปกครองแบบธรรมาธิปไตยตามนัยพุทธจริยศาสตร์

1) ด้านเศรษฐกิจ

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อการเมืองไทย ในด้านเศรษฐกิจนั้นได้แก่หลักธรรมในกฎทนต์สูตร (Thai Tipitaka 9/323/125) ซึ่งในพระสูตรนี้ได้กล่าวถึงการพัฒนาบ้านเมืองด้วยการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เริ่มด้วยหลักการปราบโจรผู้ร้ายแบบถอนราก

ถอนโคน เพื่อไม่ให้กลับมาเป็นเส้นหนามของรัฐเบียดเบียนประชาราษฎร์อีกต่อไป โดยวิธีการ 3 อย่าง คือ

1. ให้พระราชทานพันธุ์พืชและอาหารแก่เกษตรกรผู้ขยันในการทำเกษตร
2. ให้พระราชทานต้นทุนแก่ราษฎรผู้ขยันในการค้าขาย
3. ให้พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการผู้ขยันในหน้าที่ราชการ

จะเห็นได้ว่าหลักการทั้ง 3 ประการนี้ พระเจ้ามหาวิจิตรราชทรงใช้เป็นหลักการพัฒนาบ้านเมืองของพระองค์มาแล้วในอดีต ก็ปรากฏว่าได้ผลเป็นอย่างดี คือพระราชทรัพย์เพิ่มพูนมากขึ้นๆ บ้านเมืองไม่มีโจรผู้ร้าย บ้านเรือนไม่ต้องปิดประตู ทำให้อาณาประชาราษฎร์อยู่เย็นเป็นสุขกันทั่วหน้า นโยบายทั้ง 3 ประการนี้ นับว่าเป็นนโยบายที่ส่งผลดีต่อการปกครองในปัจจุบันอย่างมาก เพราะเป็นการแก้ปัญหาสังคมอย่างถูกต้อง เป็นกุศโลบายในการปกครองรัฐให้มีความเจริญรุ่งเรือง เพราะประชาชนจะอยู่กันอย่างมีความสุขได้นั้น ก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐานในการครองชีพ หากประชาชนยังยากไร้ รัฐก็ไม่สามารถที่ก้าวไปสู่อุดมการณ์สูงสุดได้

เราจะเห็นได้จากการปฏิรูปการเมืองของรัฐบาลได้แต่ละยุคซึ่งมุ่งไปที่การปฏิรูปเศรษฐกิจ ปฏิรูปสังคม ปฏิรูปราชการ ปฏิรูปคุณภาพชีวิต หรือแม้แต่การประกาศทำสงครามกับความยากจน ทั้งหมดนี้ก็เพื่อที่จะให้ประชาชนในรัฐมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถที่จะอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขได้ เพราะทุกฝ่ายล้วนได้รับการเหลียวแลจากรัฐ ได้รับการสนับสนุนและการคุ้มครองจากรัฐ ทุกฝ่ายจึงมีกำลังใจในการพัฒนาอาชีพของตนอย่างมีความสามารถ ข้าราชการจะให้ความทุ่มเทในการทำหน้าที่ของตนเพื่อผลประโยชน์ของชาติ ผลที่ตามมาคือ ประชาชนจะให้ความร่วมมือกับรัฐความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนจะเป็นไปในทิศทางที่ดี ประชาชนจะคอยเป็นหูเป็นตาให้กับทางบ้านเมือง ทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศชาติ และคนในสังคมไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดๆ หรือลัทธิใดๆ ก็ตาม สามารถที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ มีความเจริญรุ่งเรืองต่อไปด้วยฐานมั่นคง

2) ด้านสังคม

หลักธรรมสำหรับให้มนุษย์ดำเนินชีวิตไปอย่างมีประโยชน์สุข และมีจุดหมายเพื่อสังคมส่วนรวมนั้น นับว่าเป็นหลักธรรมที่สอนให้ดำเนินชีวิตอย่างมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม มิใช่สอนให้ทำตามกระแสของสังคม แต่ควรเป็นผู้ชี้ทางออกให้แก่สังคมว่าที่ถูกต้องนั้นควรเป็นอย่างไร สังคมไทยในปัจจุบันนี้นับว่าตกอยู่ภายใต้กระแสของสังคมแห่ง

การเลียนแบบ ซึ่งที่เลียนแบบมานั้นหากเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ก็ดีไป แต่หากเป็นสิ่งที่ไร้คุณค่าก็ทำให้สังคมแหลกเหลว เพราะไปยึดถือแบบที่ผิดนั่นเอง แม้กระทั่งความเชื่อในเรื่องต่างๆ เช่นเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ หรือในอำนาจเทพเจ้าทั้งหลายว่าสามารถที่จะดลบันดาลชีวิตของตนให้ดีขึ้น ปราศจากอุปสรรคต่างๆ ในการดำเนินชีวิต และอีกหลายๆ อย่าง ซึ่งนั้นขัดต่อคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาสอนให้คนพึ่งตนเอง ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยสติปัญญาไม่หลงด้วยสติปัญญา ไม่หลงไปตามกระแสสังคม พระพุทธศาสนาถือว่า มนุษย์ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพทางความคิดและการกระทำ มนุษย์ทุกคนสามารถที่จะกำหนดวิถีชีวิตของตนเองได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ ก็ได้ ทุกคนสามารถถึงจุดหมายที่ตนเองตั้งไว้ได้ด้วยตนเอง ทุกคนมีเสรีภาพในการตัดสินใจที่จะทำสิ่งต่างๆ ได้ด้วยตนเอง แต่การใช้เสรีภาพนั้นจะต้องมีขอบเขตมิใช่ใช้เสรีภาพสุดโต่ง จนเกิดผลกระทบต่อนิติสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ดังนั้นการใช้เสรีภาพจะต้องเป็นไปในทางที่ถูกต้อง ดีงาม สร้างสรรค์ เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น และพระพุทธศาสนายังให้เสรีภาพในทางความคิดแก่ทุกคนด้วย คือพระพุทธเจ้าพระองค์ทรงบังคับให้ใครเชื่อถือ หรือปฏิบัติตามที่พระองค์สอน แต่พระองค์ทรงตรัสไว้เป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติเท่านั้น ทรงสอนให้บุคคลรู้จักใช้วิจารณญาณใช้สติปัญญาพิจารณาดูให้ถูกต้องตามหลักเหตุผลเสียก่อนว่าจะเชื่อในสิ่งนั้นๆ ดีหรือไม่ ตามที่ปรากฏในกาลามสูตร (Thai Tipitaka 20/66/257) การที่แต่ละคนจะเป็นพลเมืองที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนา จึงต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ญาติมิตรและสังคมโดยรวม โดยเฉพาะในด้านสังคมนั้นจำเป็นที่จะต้องมีการสงเคราะห์มหาชนด้วยสังคหวัตถุ 4 ประการ (Thai Tipitaka 11/313/295) คือ 1. ทาน (การให้) 2. ปิยวาจา (วาจาเป็นที่รัก) 3. อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) และ 4. สมานัตตา (การวางตนสม่าเสมอ) อีกทั้งยังต้องมีหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ (Thai Tipitaka 11/330/333) คือ รู้จักเหตุผล รู้ความมุ่งหมาย รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล ซึ่งจัดเป็นหลักธรรมที่สำคัญ เพราะเป็นหลักธรรมสำหรับการดำรงชีวิตอยู่อย่างรู้เท่าทันความเป็นไปของสังคม เพราะเป็นหลักการสร้างความสัมพันธ์ทุกด้าน ดังนั้นหลักสัปปุริสธรรมจึงมีลักษณะโน้มเอียงไปทางวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยที่ว่า “บุคคลพึงมีเหตุผลในการดำรงชีวิตและการดำเนินชีวิตอย่างเสรีเพราะสังคมยังมีความเสรีเท่าไรบุคคลต้องยิ่งรู้จักความพอดี ทั้งหน้าที่การงาน ภาวะ เพศ กาลเทศะ ชุมชนและบุคคล การปฏิบัติตนตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ จะสามารถบรรลุการมีชีวิตอยู่อย่างเสรีร่วมกันได้ และคนในสังคมควรที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองด้วย”

จะเห็นได้ว่าหลักการดังกล่าวมานี้ นับว่าเป็นหลักการที่จะทำให้คนในสังคมสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ มีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดำเนินกิจกรรมทางการเมืองร่วมกันอย่างไร้ปัญหา ปราศจากความขัดแย้งในเรื่องแนวคิดทางการเมืองการปกครอง นำพาให้เกิดความสามัคคีในชาติบ้านเมือง

3) ด้านการปกครอง

ในสังคมไทยนั้น ได้มีการกล่าวถึงเรื่องคุณธรรมหรือจริยธรรมของนักปกครองและนักบริหารมาพอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงเป็นเอกอัครราชูปถัมภก และทรงยึดหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปกครองประเทศตลอดมา ไม่ว่าจะอยู่ในการปกครองระบบใดก็ตาม ดังนั้นหลักพุทธจริยศาสตร์จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม ผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองไม่ทำอะไรที่เป็นเหตุให้เกิดความแตกร้างในสังคม โดยมีส่วนควบคุมจิตใจของชนชั้นปกครองให้อยู่ในศีลธรรมอันดีไม่ให้อำนาจเกินขอบเขตทำให้ค่านิยมและพฤติกรรมทางสังคมของคนไทยมีลักษณะที่พึงพาตนเอง มีความเอื้อเฟื้ออาทรต่อกัน เคารพผู้ใหญ่ ยึดมั่นในประเพณีที่ดีงามเสมอมา แต่หากมีปัญหาเกิดขึ้นปัญหานั้นเกิดจากการที่คนส่วนใหญ่ที่มีหน้าที่ในการบริหารบ้านเมืองไม่สามารถที่จะควบคุมพฤติกรรมของตนเองและไม่สามารถที่จะนำหลักธรรมมาใช้กับตนเองได้ จึงทำให้เกิดการยึดติดในตัวบุคคล และยังมีการใช้ระบบพวกพ้องกันอยู่เสมอ ดังนั้นหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อวิธีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเจริญและความสุขในด้านจิตใจ ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญที่เราจะต้องนำมาพิจารณาควบคู่ไปกับความเจริญและความสุขในด้านวัตถุเสมอ

การนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาใช้ย่อมมีคุณค่าต่ออุดมการณ์ของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอยู่ไม่น้อย การถือหลักประชาธิปไตย การใช้สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคแก่มนุษย์ทุกชั้นวรรณะ การถือหลักอธิปไตย 3 ประการ รวมทั้งหลักธรรมในการปกครอง หรือการบริหารงานโดยหมู่คณะในหลักกิจวชิรบริหารนิยธรรม ย่อมมีคุณค่าต่อการที่จะนำมาใช้กล่อมเกลათำทีในการปฏิบัติกันตามอุดมการณ์ของการปกครองระบอบนี้ได้เป็นอย่างดี(Thinphan Nakhata,1986 :101)อย่างไรก็ตาม การปกครองทุกระบบนั้นล้วนมีข้อบกพร่องผิดพลาดได้ทั้งสิ้น ทุกระบบอาจมีข้อบกพร่องส่วนที่บกพร่องคือส่วนที่ไม่เป็นธรรม ถ้าแก้ไขส่วนนั้นให้เป็นธรรมได้ ระบบอะไรก็เป็นธรรมเหมือนกันหมด (Preecha Changkhwan Yuen, 1996 : 172)

ในปัจจุบันมีการกล่าวถึงปัญหาเกี่ยวกับจริยธรรมของนักปกครองกันอย่างกว้างขวาง เพราะเนื่องจากผู้ปกครองมักมีพฤติกรรมที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงาม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชัน การบริหารงานยังมีการเอื้ออำนาจผลประโยชน์แก่พวกพ้อง ไม่มีความโปร่งใสในการทำงานจึงก่อให้เกิดการต่อต้านหรือปฏิเสธผู้นำที่ขาดจริยธรรมในการปกครอง ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มีหลักธรรมที่พระเจ้าแผ่นดินใช้ในการปกครองราชอาณาจักร เรียกว่า ทศพิธราชธรรม และมีวัตรหรือพระจริยาที่พระเจ้าจักรพรรดิพึงบำเพ็ญสม่ำเสมอ 12 ประการ เรียกว่า “จักรวรรดิวัตร” (Thai Tipitaka 11/35/62) ผู้บริหารจะต้องเอาใจใส่และยึดเป็นหลักในการบริหารงานเสมอ เพราะจะทำให้ผู้บริหารเป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมในการบริหาร ยึดมั่นในหลักการที่ถูกต้อง ไม่ลุแก่อำนาจใช้อำนาจเบียดเบียนผู้อื่น ใช้ช่องว่างของกฎหมายเพิ่มอำนาจให้ตนเอง โสเครติต ถือว่า “ผู้ที่จะมีความเจริญทางจิตใจได้จะต้องมีคุณธรรมประจำใจ เพื่อใช้เป็นหลักในการดำรงชีวิต คุณธรรมนับเป็นสิ่งที่มีความค่าเหนือสิ่งอื่นๆ” (Thinphan Nakhata, 1986 : 108)

จึงกล่าวได้ว่าหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ผู้ปกครองยึดเป็นหลักในการปกครองตนและปกครองประเทศก็คือ หลักทศพิธราชธรรม (Thai Tipitaka 28/240/62) ได้แก่ ทาน คือ การให้ ศีล คือการสำรวมกาย วาจา ใจ บริจาค คือการบำเพ็ญตนเพื่อสาธารณประโยชน์ อาชวะ คือ ความซื่อตรง มัทวะ คือ ความสุภาพอ่อนโยน ตปะ คือ การเอาชนะความชั่ว โกรธะ คือความไม่เกรี้ยวโกรธ อวิหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียนผู้อื่น ขันติ ความอดทน และ อวิโรธนะ คือการไม่ผิดจากความเที่ยงตรงหรือความยุติธรรม เพราะถือว่าเป็นคุณธรรมในการปกครองที่สำคัญในการปกครองที่สำคัญของนักปกครองกษัตริย์พระองค์ใดก็ตามที่ยึดหลักธรรมนี้กษัตริย์พระองค์ใดก็ตามที่ยึดหลักธรรมนี้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ย่อมได้ชื่อว่า ผู้ทรงธรรม (ธรรมราชา) เป็นที่รักใคร่ของปวงชน

จะเห็นได้ว่าหลักพุทธจริยศาสตร์นั้นมีสำหรับการปกครองนั้นล้วนแต่ก่อให้เกิดผลดีในทางการเมืองการปกครอง จะสังเกตได้ว่าระบบการเมืองไทยนั้นไม่สามารถที่จะพัฒนาไปสู่ระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ได้สักที ก็เพราะมีเหตุผลที่เนื่องด้วยข้อจำกัดอยู่หลายประการโดยเฉพาะในด้านตัวผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง คือต่างขาดการความเคารพในเหตุผลของกันและกัน การที่มัวแต่ยึดถือตัวบุคคลมากกว่าหลักการที่ถูกต้องนั้นเป็นอีกหนึ่งปัจจัยในการขัดขวางประชาธิปไตยในสังคมไทย การไม่รู้จักประณีประนอม การใช้อารมณ์ในการตัดสินใจ การขาดระเบียบวินัย เชื่องมง่ายในสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ และการไม่มีความ

รับผิดชอบต่อส่วนรวมอย่างแท้จริง ปัญหาเหล่านี้ล้วนเป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการพัฒนาประเทศภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยเพราะนับตั้งแต่ประเทศไทยได้เปลี่ยนการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยที่มีองค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข นับเป็นเวลา 80 กว่าปี (2475-2562) มีการก่อรัฐประหารและมีการชุมนุมประท้วงใช้กำลังในการชุมนุมกันนับครั้งไม่ถ้วน เมื่อเกิดการรัฐประหารก็ฉีกรัฐธรรมนูญทิ้งไปถึง 18 ฉบับ นี่เป็นเหตุผลที่ล้วนแต่สังคมทั้งผู้บริหารและผู้อยู่ใต้การปกครองขาดธรรมในการปกครอง ไม่ใช่ธรรมมาเป็นใหญ่ในการปกครอง

บทความนี้จึงหวังว่าเป็นอย่างยิ่งว่าหากคนไทยทุกคนร่วมมือกันในการขจัดปัญหาข้างต้นนี้ให้หมดไปได้เราก็อาจจะได้เห็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์เกิดขึ้นในสังคมไทยนี้ ซึ่งเราเฝ้านกันมานานแสนนานเสียที

สรุป

คุณค่าแนวคิดหลักการปกครองแบบธรรมาธิปไตยตามนัยอธิปไตยสูตรของหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนามุ่งเน้นให้พัฒนาที่ตัวเองก่อน คือการยกระดับจิตใจให้เป็นคนมีธรรมนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงามทั้งทางกายทางวาจาและทางใจให้ความสำคัญแก่ธรรมยึดถือความถูกต้องเป็นใหญ่ นำเอาธรรมมาเป็นมาตรฐานวัดต้องยุติด้วยธรรม เป็นธรรม เทียงธรรม มีเหตุมีผลตามหลักการที่ถูกต้องคือมีธรรมาธิปไตยตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจะทำให้เป็นคนดีของสังคมช่วยพัฒนาประเทศชาติบ้านเมืองให้มีความเจริญก้าวหน้ามั่นคงยิ่งขึ้นสืบต่อไปสังคมมีความสุข ประเทศชาติและประชาชนมีความสุขไม่มีปัญหาดังเช่นในปัจจุบันเพราะขาดการนำคำสอนของพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิต เพราะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามีประโยชน์ครอบคลุมในทุกๆ ด้านและมีคุณค่าต่อสังคมไทยและประเทศชาติ เพราะประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาคู่บ้านเมืองมาตั้งแต่สมัยโบราณและมีคุณูปการมากมาย

References

- Thinphan Nakhata. (1986). *Buddhism and Thai Society*. Bangkok: Aksaroen Charoen.
- Buddhadasa Phikkhu. (2005). *Dhamma and Politics*. Bangkok: Health Mind Publishing.

- Prof. S.N..(1999). *Modern Comparative Politics*. New Delhi: Prentice Hall of India Prive Ltd.,
- Prof. K.C. Mishra.(1998). *Political Science Theory*. Delhi: Ajanta PraKashan.
- Jirachok (Banphot) Veerasai and Faculty. (1997). *General Political Science*.Bangkok: Ramkhamhaeng University Press.
- Decho Sawanon. (2002). *Political Dictionary*. Bangkok: Window Publishing to the World Wide Co.
- Sukhum Nuansakun and Wisit Thaweset.(1998). *Thai Government Politics*. Bangkok: Ramkhamhaeng University Press.
- Royal Institute.(2005). *Royal Academy Dictionary*. Bangkok: Nanmee Book Publishing.
- Wirat Thiraphanethi.(PPS).*Buddhist Philosophy of Governance*. Bangkok: Printing House, Duangkaew Publishing House.
- Buddhadasa Phikkhu. (1988). *Politics is Dharma*. 2nd edition. Bangkok: Arun Wittaya Publishing.
- Thinphan Nakhata. (1986).*Buddhism and Thai society*. Bangkok: Alphabet Charoenthat.
- Preecha Changkhwan Yuen. (1996).*Political views of Buddhism*, Bangkok: Chulalongkorn University.